

Het Interview

(Overdruk uit Audiopinie 6)

R. Hoe is je interesse in hi-fi ontstaan?

J. Van kindsaf was ik geïnteresseerd in muziek. In 1928 kwam m'n vader met een koffergrammofoon van His Master's Voice thuis. En hij bracht platen mee. Daar heb ik me reuze mee geamuseerd, terwijl de weergave natuurlijk nergens op leek. Hij stond altijd onder m'n bed en dan zette ik een plaatje op en dan ging ik liggen luisteren. Dat was misschien wel voor mij het begin van de hi-fi.

R. En de elektronica?

J. Ik ging een instrument bespelen, de ukelele. In Haarlem was een Indische Club en toen ben ik met een paar Indische mensen gaan spelen die een krontjong-bandje hadden. De krontjong-band vond ik op den duur niet meer zo interessant. Ik ben toen in een echte band, The Blue Ramblers, onder leiding van Pi Scheffer, de trombonist, gaan spelen. De ukelele werd verwisseld voor een gitaar. Ik heb toen een heel dure gitaar gekocht. Die kostte geloof ik f 275.

R. Was het een akoestische gitaar?

J. Ja, een Gibson L-7, een heel mooie. Dat was voor de oorlog. Na de oorlog heb ik hem aan Jan Mol verkocht. Hij zeurde m'n kop gek. Ik dacht: ik heb toch geen centen, ik was pas getrouwd, dus verkocht ik 'm maar. Ik had er al die tijd mee gespeeld in de band van Pi Scheffer. Soms speelde je voor gratis consumptie, soms voor f 5. Voor een avond. Dat deed je in je vrije tijd. Toen de elektrische Hawaiian-gitaar op de markt kwam kocht ik die om er onder andere in de band van Pi Scheffer mee te spelen. Dat was iets heel nieuws. Zo'n gitaar kon een

hoop lawaai maken. En daardoor ben ik me gaan toeleggen op de techniek van het versterken van geluid. Want die gitaarversterker gebruikte ik ook om mijn platen te versterken. Door een echte pick-up te nemen, een elektro-magnetische, een Paillard. Die speelde met 1 ons of zo naalddruk. 't Was al in de jaren '37, '38 dat ik met een 2-toeren Dualmotor speelde, direct drive!

R. Hoe klonk dat?

J. Ja, voor die tijd klonk dat heel aardig. Daarna kreeg je weer heel andere pick-ups. De kristal pick-up kwam op de markt.

R. En hoe ging het verder met de muziek?

J. In de oorlog heb ik nog een tijdje met de band van Pi Scheffer gespeeld. En na de oorlog heb ik muziek gemaakt in Amersfoort, bij de Canadezen. Ik had een zekere naam als gitarist en er werd me gevraagd of ik mee wilde doen. Toen heb ik een half jaar gespeeld in de Windy City Six. Later de Windy City Seven. De Windy City, dat weet je zeker wel, dat is Chicago. We speelden dixieland-muziek, die van de Rampart Street Paraders bijvoorbeeld. Ze wilden na enige tijd professioneel gaan werken. Daar voelde ik niets voor. Ik moest terug naar de KLM, dat vond ik tenminste. Daar heb ik de draad weer opgepakt. Door de studie in de elektrotechniek en vrienden die me wegwijs gemaakt hebben in de elektronica, ging ik zelf buizenversterkers maken.

R. Wanneer ben je op het idee gekomen om te gaan importeren?

J. Dat is eigenlijk een beetje door de haat en nijd van de commercie gekomen. Het begon zo. Ik was gaan schrijven in het tijdschrift Luister in de jaren '50. Frits Versteeg vroeg mij om een technische rubriek te verzorgen. Ik begon met een klein verslag over de Firato, want die was er toen voor het eerst.

R. Wanneer was dat?

J. Dat was in 1955. Bij Luister maakte ik kennis met onder andere Ralph Degens, Hemmy Wapperom. Joop Schrier en Leo Riemens. Leo Riemens zei altijd: "Die ruis, daar moet je niet op letten. Je denkt maar dat de regen tegen de ramen klettert. Dan hoor je de muziek ook nog wel". Leo Riemens had altijd een ratjetoe van spullen en een heel oude radiogrammofoon die hij gebruikte. Het

Jan Endenburg werd in 1917 in Kotaradja op het noordelijkste puntje van Sumatra geboren en spreekt ook nu nog Maleis. "Dat verloor je niet als je al die jaren met Indische mensen bent omgegaan", zegt hij.

Vader Endenburg werkte voor het gouvernement. Dat bracht met zich mee dat het gezin afwisselend een aantal jaren met verlof in Nederland woonde en dan weer in Indië verbleef. Zo kwam het dat de HBS in Bandoeng werd bezocht.

Toen de familie zich voorgoed in Nederland vestigde, ging Jan met het diploma 3-jarige HBS (B-richting) scheepsbouw studeren aan de MTS - wat nu de HTS is - en trad in dienst als technisch tekenaar bij de Nederlandse Dok Maatschappij waar hij f 70 per maand ging verdienen.

In 1937 ging voor het eerst de studierichting vliegtuigbouw aan diezelfde MTS van start. Hij liet zich inschrijven en haalde ook dat diploma.

Het leven lijkt soms door toevallige gebeurtenissen een wending te nemen. Jan zegt: "Toen ik op een zaterdagmiddag in de Kalverstraat liep - want 's morgens was je toen nog aan het werk - kwam ik een studiegenoot tegen die ook vliegtuigbouw had gedaan en die zei: Ik ga in Zürich verder studeren. Wil jij niet naar de KLM en mijn plaats innemen?"

Zo ging het. De KLM was toen nog een gezellige luchtvaartmaatschappij waar iedereen iedereen kende. En de luchtvaart had de toekomst; wat meteen in het salaris tot uitdrukking kwam: f 100 per maand. Maar niet voor lang. In mei 1940 werd Schiphol gebombardeerd. Het personeel werd op wachtgeld gezet en Jan ging opnieuw studeren. Ditmaal was het elektrotechniek.

Zonder al te veel kleerscheuren kwam hij - inmiddels getrouwd - de oorlog door. Eerst werkte hij weer in de scheepsbouw en aan het eind van de oorlog werkte hij in het magazijn van de Centrale Keuken.

In 1946 werd de draad weer opgepakt bij de KLM. Hij is er altijd gebleven. Tot aan zijn pensioen in 1977 toe.

Zijn baan bij de KLM gaf hem de speelruimte om zijn hobby ten volle uit te bouwen en naast zijn werk de firma Engasound samen met zijn vrouw Lien te leiden.

kon hem niet zo veel schelen. Hij luisterde er doorheen.

R. Ik heb in Luister eens een bespreking van een Philips platenspeler van je gelezen. Dat verbaasde me nogal. Was dat voor die tijd een goed produkt?

J. Kijk, Philips deed natuurlijk ook z'n best om zijn produkten te pousseren. Ook toen ze in de hi-fi begonnen. Ze hadden toen de befaamde 9710 M luidspreker, wat altijd een heel goed ding geweest is voor die tijd. Maar dat was het later toch niet, als je het goed op de keper beschouwde. Ik kreeg eens zo'n hele Philips-installatie thuis te leen om te beluisteren en te bespreken.

R. Was dat het bi-ampli systeem? Een grote box en twee van die kleine kastjes voor het midden en hoog erbij? Voor die tijd klonk dat toch niet zo slecht, of wel?

J. Nee, dat was ook niet zó slecht, maar ik was toen al erg kritisch en dat was een geluid wat mij toch niet helemaal beviel.

R. 't Was te donker?

J. Te donker en te scherp. Dat donkere, dat ging nog wel, maar die scherpste kon ik niet waarderen. Dat kwam door die dubbelkonus-luidsprekers 9710 M. Dat ritselde en dat ratelde. Dat waren geen mooie hoge tonen. Violen werden met raspen bespeeld.

R. Die recensie heb ik nooit gelezen.

J. Het was een afkraker. Ze hebben die recensie nooit geplaatst. Want wat was het geval? Philips had aan al die jongens, die recensenten, zo'n installatie kado gegeven. Toen kon Luister het natuurlijk niet gaan afkraken.

R. Kun je nog wat apparatuur noemen die je besproken hebt?

J. Ik was toen nogal gek van Ortofon moving-coil pick-ups, mono, de types B en C. Dat was nog voor de SPU-GT die stereo was. En daar was ik erg lovend over. Die klonken toen erg goed.

R. Ortofon had ook een draaitafel met een hoog plateau.

J. Die heb ik ook besproken. Dat was toen ook een heel aardig apparaat. En Elac. Elac was toen een van de eersten die met een magnetodynamisch elementje kwam dat stereo was. Daarna is Shure pas gekomen. Elac was eerst.

R. En versterkers?

J. Omdat ik veel kontakten had met Theal in Amsterdam, die importeur van Ortofon was, heb ik ook versterkers van hen gerecenseerd. Eigenlijk kwam ik de duvel en z'n ouwe moeder tegen, omdat ik bij de Firato begonnen was. Stentorian had mooie speakers. Zowel bas-speakers als hogetonen-speakers. Een hogetonen-speaker met een vrij grote konus die altijd heel mooi klonk in mijn oren - in onze oren, want mijn vrouw luisterde altijd mee. En de Warfedale's, die heb ik toen een goede waardering gegeven.

Toen stereo kwam, in 1958, en Decca z'n FFSS pick-up op de markt bracht, heb ik een demonstratie gegeven. In Haarlem. In de aula van een school en daar heb ik Jan en alleman voor uitgenodigd.

Mensen van hoog tot laag, tot mensen van Philips en de PTT aan toe. We hadden de Haarlemse Disco Club mee helpen oprichten en wij (Engasound) zorgden altijd voor de installatie.

R. Was je, tussen haakjes, al aan het importeren?

J. Toen begon ik te importeren. Engasound hebben we op 18 januari 1957 opgericht.

R. En die Decca stereo pick-up was toen je eerste produkt?

J. De Decca werd toen nog door Phonogram geïmporteerd. Ik geloof dat ik daar nog mijn recensie van heb liggen. De reacties op de demonstratie waren erg gunstig. Er was ook wat kritiek. Ik had een 3-weg systeem gemaakt met basspeakers van...

R. ..Baker Selhurst?

J. Ja, Baker Selhurst. En de Warfedale-tweeters - de Decca super-tweeter was er nog niet. Voor het midden ook een Baker Selhurst. Het waren grote kasten.

R. Wat was de kritiek?

J. De tweeter van Warfedale had ik naar boven gericht en er een schuin staand schermpje boven aangebracht dat als reflektor werkte. De tweeter sproeide te veel, was de opmerking van de Philips-man. Wat hij daar onder verstond mocht Joost weten. Slechte fase-reinheid misschien? Dat heb ik voor kennisgeving aangenomen. Nou ja, dan sproeit hij maar.

R. 't Klont goed.

J. Men was erg onder de indruk en enthousiast. De luisteraars applaudisseerden vaak. Toen ben ik goed gaan importeren. Daar weet jij een heleboel van.

R. Ja, maar vóór 1974 was je al een hele tijd bezig. Ik hoorde van meneer de Haan dat je de AR-platenspeler importeerde.

J. Dat moet begin '65 geweest zijn. Thorens is pas later gekomen. Die heeft het principe nageaapt. De AR3a luidsprekers waren toen verdomd goeie luidsprekers, één van 's werelds beste voor die afmetingen. Ik had ook Engelse apparatuur. Ik gebruikte toen Rogers eindtrappen van 35 Watt. Buizen. Die waren heel mooi. Ik heb ze nog trouwens. Die buizen zelf kun je nog steeds krijgen. Maar de kwaliteit van de componenten is achterhaald. Ik heb daar nog op de Firato 1965 veel succes mee behaald. Daarmee demonstreerde ik ook m'n 3KF luidsprekers.

R. Hoe ben je op de 3KF gekomen?

J. De 3KF is ontstaan uit een ontwerp van Fane Acoustics. Die had toen een 3-weg systeem met de lono-fane plasma tweeter (de mooiste die ik ken), een 13 cm. mid-dentoner en een 38 cm. basspeaker.

R. Dat 3-weg systeem beviel je niet?

1. AR Turntable
2. ROGERS "MASTER" stereo-regeleenheid
3. ROGERS "MASTER" stereo-eindversterker
4. ENGA SOUND "3KF" luidsprekersysteem

J. Zij hadden een heel andere kastvorm en een ander filter. Ik heb toen een totaal nieuw ontwerp gemaakt en dat goed gedimensioneerd en gedempt. Dat moest heel snel gebeuren, want het was al bijna te laat voor de Firato. Dat is nog net gelukt. Vandaar dat ik ze gedemonstreerd heb met die andere jongens: Henri van Hessen van Transtec en Wim de Haan van Auditrade. In een grote vergaderzaal in het RAI Congrescentrum op de Firato van 1965.

R. Je speelde toen met de Rogers buizenversterker en de AR-draaitafel? Met de Decca pick-up?

J. Ik geloof dat het de Shure V15 was. Dat was toen het nieuwste.

(Mevrouw Endenburg bevestigt dat. Ze schenkt nog eens koffie in en zegt dat Shure door Tempofon geïmporteerd werd.)

Wim de Haan demonstreerde met Thorens en de Decca FFSS pick-up. Henri van Hessen natuurlijk met Quad, een ADC en tape.

R. Wanneer ben je opgehouden met schrijven voor Luister?

J. Dat was in 1965. Ik werd te commerciëel en de concurrentie ging piepen. De concurrenten die in Luister adverteerden zeiden dat Endenburg niet objectief schrijven kon. Klass Posthuma was inmiddels hoofdredakteur en die kreeg de kriebels. Ik kreeg een speech van Joop Schrier. "Dat kunnen we niet accepteren", zei hij. Daar was niks aan te doen. Ik heb me toen helemaal op de import toegelegd. Jan Kool was mijn opvolger. Overigens stelde die concurrentie niet zo veel voor. Men tilde er in het begin wel zwaar aan dat ik schreef en importeerde, maar naderhand bleek het allemaal niet zo 'n punt te zijn. Want het bleek dat iedereen die schreef en van techniek afwist toch zelf ook weer de commerciële kant opging, omdat je toch rekening moest houden met de commercie als je schreef. Ik importeerde ook Tannoy luidsprekers en de Grado pick-up. Stanton heb ik ook nog in het begin gedaan, maar dat heeft Cluysenaer van me "afgepikt". En ik had de lineair tracking arm van Rabco...

R. De SL8?

J. Ja, op een Thorens 125.

R. Met die mooie sokkel van SME?

J. Precies, daar heb ik nog een mooie foto van. En de 3KF, dat weet je, die had een vrij goede naam. De Haan heeft wel eens tegen mij gezegd: "Jô, als je wilt kan je steenrijk worden als je zo'n ding op de markt brengt."

R. Waarom ben je eigenlijk nooit helemaal op de import overgegaan?

J. Daar heeft m'n vrouw me van weerhouden. (Mevrouw Endenburg zegt, als ze na het voeren van een telefoongesprek weer in de kamer komt: "Hij is een idealist. Hij is geen zakenman".)

Ja, Cluysenaer is een heel ander type. Cluysenaer heeft het wel gedaan. Hij werkte eerst bij de Wereldomroep en hij is overstag gegaan toen hij merkte dat er voldoende mogelijkheden inzaten.

R. Je hebt het nu dus ook als hobby gedaan. En daardoor bleef het interessant. En waar jij toen mee bezig was, dat is wat nu onder High-End wordt verstaan.

J. Ja, daar streefde ik naar.

R. Was die term in de jaren '60 al in gebruik?

J. Nee, dat was alleen High Fidelity. Dat vind ik trouwens de enig juiste aanduiding. High End is een waanzin-naam. Wat men nu High End noemt is eigenlijk een ver doorgevoerde High Fidelity. Het is de werkelijkheid die je wilt weergeven. En verder dan de werkelijkheid kom je niet. Zelfs kom je niet eens op hetzelfde niveau. High Fidelity kun je nastreven. Het is een utopie.

R. Hoe ging je te werk bij het samenstellen van een installatie? Wat was je referentie?

J. Ik ging vooral naar beurzen toe om te luisteren. Zowel in Engeland, Frankrijk als Amerika. In Chicago bijvoorbeeld waar de CES gehouden wordt, de Consumer Electronics Show. Daar kreeg ik de Amerikaans getinte informatie. In London kreeg ik die over de Engelse aanpak, waarvan ik van begin af aan al gecharmeerd was. De Fransen waren ook wel bijzonder, maar die hadden toen vooral van die exotische produkten. De Engelsen waren vrij standvastig in hun streven. Briggs en Warfedale bijvoorbeeld. En Raymond Cook. Ik heb nog meegemaakt dat hij demonstreerde voor Warfedale. Hij zat dan bij de harde passages de maat te slaan. Die is daarna zelf begonnen met zijn KEF-luidsprekers. Rogers was een goede versterkerman. Op luidsprekergébiéd was hij middelmatig. De LS 3/5A die door Harwood van de BBC ontworpen was, werd door Rogers in licentie gebouwd. Die had ik ook een tijd in mijn programma. Chartwell heeft die ook gebouwd.

R. Je hebt in een band gespeeld en dat helpt natuurlijk ook bij het streven naar High Fidelity.

J. Ja, hoewel je dan vanuit een andere positie luistert dan wanneer je in de zaal zit. Ik wist hoe koper moest klinken. En slagwerk bijvoorbeeld. En hoe stemmen klinken, al had je daarbij al met versterking te maken. En we hadden altijd een abonnement op een serie in het Concertgebouw.

R. Hoe ben je eigenlijk aan de Coral MC-elementen gekomen?

J. Aan Aalt Jouk van den Hul heb ik gevraagd een bezoek aan de Coral-fabrieken te brengen in het Verre Oosten, een paar elementen mee te nemen en die door te meten en zijn bevindingen te melden. Hij vond ze een van de beste elementen. Toen hij met zijn naaldtip kwam ben ik de eerste geweest die die tip in liet bouwen. Ik heb er toen ook de reclame voor gemaakt.

R. En de Janis Subwoofer?

J. Daarover had ik in Audio een artikel gelezen in 1970 van Bert Whyte, die naam ken je ook wel. En toen ik in New York was en de gelegenheid had heb ik John Marovskis opgebeld en gevraagd waar ik zijn subwoofers kon horen. Hij vroeg me waar ik was en toen ik vertelde dat ik in New York was, zei hij dat dat alleen maar bij hem kon. Ik heb ze toen bij hem thuis gehoord en was meteen overtuigd van de bijzondere kwaliteit. Hij speelde ze toen samen met de Quad-electrostaten (ESL). Ik heb toen meteen afspraken met hem gemaakt.

R. Er zijn wel mensen geweest die de Janis na hebben willen maken.

J. Ja, maar daarin zijn ze niet geslaagd. Je moet de juiste units hebben en weten hoe je de kast moet afstemmen. Ook heb je een fasecorrectie nodig die de speciale Janis Interphase heeft.

R. Je bent nu verhuisd. Wat zijn je plannen?

J. Ik blijf een aantal produkten importeren. Bijvoorbeeld de Jordan luidsprekers, de Decca super tweeter, de Decca Garrott pick-up, de Jordan voorversterker en de Janis Subwoofer. En ik lever de π KF. Op bestelling. En ik ga weer schrijven ...en adviseren. In de Haarlemmerhout. Een vaste rubriek zou ik wel willen instellen, waarin zogenaamde highlights in apparatuur en/of weergavemediën aan een subjectieve beoordeling worden onderworpen. En uiteindelijk dient bij de beoordelingsafweging de prijs in aanmerking te worden genomen, omdat het duurste niet het beste hoeft te zijn!

R. De lezers van AudiOpinie zouden het zeer op prijs stellen als je af en toe een bijdrage zou willen leveren. Wat is het advies dat je hen nu al zou willen geven?

J. De techniek staat veel toe. Het doet er niet toe wat je gebruikt, als je het resultaat van het geheel maar als muziek kunt ervaren.

R. Bedankt voor dit gesprek en we hopen je nog vaker te kunnen spreken. Succes.

Persoonlijk heb ik Jan en Lien nog meerdere malen gesproken en hen bezocht. Maar van een bijdrage in de vorm van een gesprek of een artikel is het door de omstandigheden van de Endenburgs tot mijn spijt nooit meer gekomen.

High Fidelity wordt Live Fidelity

Vraag Audio Import om meer informatie.

Audio Import Industrieterrein De Zodde 3 1231 MA
Postbus 124 • 1230 AC Loosdrecht • tel. 02158-26322 • fax 02158-26333

MONSTERCABLE

Eigenwijs & Boeiend AUDIOPINIE Eigenwijs & Boeiend AUDIOPINIE Eigenwijs & Boeiend AUDIOPINIE + Fidelio

Audiopinie (sinds 1986) informeert hifi-hobbyisten, audiofielen en in techniek geïnteresseerde muzikliefhebbers, waardeert kwaliteitsprodukten met de 'Gouden Triangel' en kent aan bijzondere CD's het predikaat 'Gouden CD' toe.

Audiopinie.
Een Klasse 1 Lezers-produkt.

Audiopinie,
p/a R.A. Bruil,
Rozenstraat 94B, 1016 NX Amsterdam.
Tel.: 020-627 27 28.
Fax: 020-612 19 64 0008.